

Bogdan-Gabriel Georgescu
Florentina Bucuroiu

45

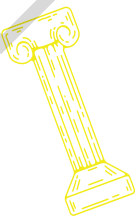
INCURSIUNE ÎN PATRIMONIUL linguistic, cultural și de civilizație din spațiul românesc

Mic ghid
pentru călători, turiști
și cetățeni străini

Editura Paralela 45

Redactare: Maria Fiera
Layout & tehnoeditare: Monica Bîrlodeanu
Design copertă: Monica Bîrlodeanu
Pregătire de tipar: Marius Badea
Ilustrații: shutterstock.com, dreamstime.com,
commons.wikimedia.org

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

GEORGESCU, BOGDAN-GABRIEL

Incursiune în patrimoniul lingvistic, cultural și de civilizație

din spațiul românesc / Bogdan-Gabriel Georgescu,

Florentina Bucuroiu. – Pitești : Paralela 45, 2023

Conține bibliografie

ISBN 978-973-47-3968-4

I. Bucuroiu, Florentina

811.135.1

008

Prof. univ. dr. Constantin Țibrian, Universitatea Națională de Știință și Tehnologie
POLITEHNICA București, Centru Universitar Pitești, Pitești

Conf. univ. dr. Adrian Sămărescu, Universitatea Națională de Știință și Tehnologie
POLITEHNICA București, Centru Universitar Pitești, Pitești

Copyright © Editura Paralela 45, 2023

Prezenta lucrare folosește denumiri ce constituie mărci înregistrate,
iar conținutul este protejat de legislația privind dreptul de proprietate intelectuală.
www.edituraparalela45.ro

CUPRINS

UNITATEA 1

Procesul de formare și de evoluție a limbii române5

UNITATEA 2

ROMÂNIA – Coordonate geografice, administrative, economice și de biodiversitate 15

UNITATEA 3

Perspectivă istorică națională 27

UNITATEA 4

Tradiții și obiceiuri românești 47

UNITATEA 5

Gastronomia românească 57

UNITATEA 6

Elemente de artă românească 65

UNITATEA 7

Literatură, muzică și artele spectacolului 75

UNITATEA 8

Marile orașe ale României. Obiective turistice 93

ANEXE

File de gastronomie românească 107

PROVERBE

Proverbe din înțelepciunea poporului român 110

JOCURI DE VOCABULAR

România în imagini 112

GLOSAR

Glosar 127

Glosar de sinonime 129

Glosar de antonime 131

BIBLIOGRAFIE

Bibliografie selectivă 132

CREDITE FOTO

Credite foto 135

Procesul de formare și de evoluție a limbii române

A. Citiți cu atenție textul următor:

Limba română reprezintă simbolul identității poporului român. Ea s-a dezvoltat în leagănul unei culturi arhaice și oglindește istoria și evoluția social-culturală a locuitorilor spațiului carpa-to-danubiano-pontic.

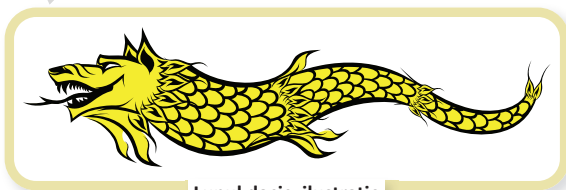
Procesul de formare a limbii române este unul complex și îndelungat, iar în evoluția sa, de-a lungul secolelor, româna a devenit o limbă distinctă, cu un caracter specific și cu o puternică identitate, care a suscitat interesul cercetătorilor din domeniul istoriei și din cel al lingvisticii.

Limba română aparține, fără echivoc, familiei limbilor romanice, alături de franceză, italiană, spaniolă, portugheză, catalană, provensală, retoromană, sardă și dalmată, având rădăcini în limba latină populară (vulgară). Alfabetul, sistemul fonetic al limbii, structura gramaticală și o mare parte a fondului principal de cuvinte sunt de origine latină. Ea a luat naștere și a evoluat în cea mai răsăriteană dintre provinciile romane, iar faptul că a fost izolată, ca situate geografică, de vestul Europei a făcut ca româna să păstreze mult mai bine decât celelalte limbi romanice specificul roman și latin, fiind foarte asemănătoare cu italiana, o limbă care a luat naștere chiar pe un teritoriu locuit de romani pentru o perioadă îndelungată.

După cucerirea Daciei de către Imperiul Roman, la începutul secolului al II-lea, limba latină populară, utilizată de către administrația romană, a început un proces lent de contopire cu limba localnicilor daci, ducând la formarea limbii daco-romane. Cu toate acestea, se mai păstrează în limba română actuală mai mult de 150 de cuvinte de origine dacă: *brad, mazăre, barză, varză, brânză, viezure, mânz, gard, coșac, bucurie, copil, fluture, rață* etc. Peste rădăcinile sale latine s-au suprapus influențe lingvistice succesive, ajungând la forma din prezent a limbii române.

Evoluția limbii române literare a cuprins două etape mari: perioada veche – care a durat până în 1780, când a apărut *Gramatica* lui Samuil Micu și Gheorghe Șincai, și perioada modernă, după 1780.

Ca urmare a comuniunii cu bulgarii în perioada Țaratului Vlaho-Bulgar, slavona a fost, pentru o perioadă îndelungată, limba de cult a românilor din voievodatele medievale, iar alfabetul chirilic s-a folosit încă de la sfârșitul secolului al IX-lea pe teritoriul românesc. Strămutările populației au condus la apariția celor patru dialecte românești: daco-român – în Dacia istorică, aromân – în sudul Peninsulei Balcanice, meglenoromân – în sudul Bulgariei și în nordul Greciei, istroromân – vorbit în prezent în Croația, în Peninsula Istria. Dialectul daco-român a evoluat ca limbă literară, dar și-a diversificat, în timp, și subdialecte: muntenesc, moldovenesc, crișean, bănățean și maramureșean.

Lupul dacic, ilustrație

Perioada veche a fost dominată de utilizarea extinsă a limbii slavone ca limbă de cultură (sec. al XIII-lea – al XVI-lea) în provinciile Țara Românească și Moldova, în timp ce în Transilvania, care a fost inclusă în Regatul Maghiar, limba de cultură a fost latina, din sec. al XII-lea.

Primul document scris în limba română datează din secolul al XVI-lea. Este vorba despre *Scrisoarea lui Neașu din Câmpulung*, adresată judeului Brașovului, în anul 1521, urmată de traduceri ale unor acte, donații, testamente și texte cu caracter religios. Filip Moldoveanul (cunoscut și sub numele de Filip Maler sau Pictorul), angajat al magistratului din Sibiu ca pisar (scrib), a fost cel care s-a îngrijit de tipărirea primelor cărți în limba română, în Transilvania, la Sibiu; prima carte bilingvă care datează din această perioadă este un *Tetraevangheliar slavo-român* (1551-1553).

Cărți vechi

Timp de mai bine de 20 de ani, în perioada 1556-1581, Diaconul Coresi a tipărit cel mai mare număr de cărți bisericești destinate românilor din cele trei provincii românești (11 tipăriri în limba slavonă și nouă în limba română), jucând astfel un rol decisiv pentru afirmarea limbii române în Biserica Ortodoxă. *Evanghelia cu învățătură* sau *Cazania* (1581) a fost cea mai importantă dintre aceste cărți bisericești și cuprindea explicarea Evangheliilor din cursul anului. Moștenirea spirituală slavă a influențat cărțile de cult românești până în secolul al XVIII-lea. Românii participau la slujbe religioase ținute în limba slavonă datorită conviețuirii lor cu slavii, încă din perioada de migrație intensă de la mijlocul primului mileniu al creștinătății. Românii au tradus ulterior majoritatea cărților de cult, care au început să fie utilizate în mai toate bisericile și mănăstirile.

Punerea în circulație a cărților religioase *Cazania lui Coresi* (1581), *Cazania lui Varlaam* (1643), *Noul Testament de la Bălgrad* (Alba Iulia, 1648) – prima traducere integrală a *Noului Testament* în limba română, tipărită de mitropolitul Simeon Ștefan – a contribuit la o răspândire a unei limbi cu un caracter unitar, care să fie înțeleasă de un număr cât mai ridicat de vorbitori.

Biblie veche

Psaltirea lui Dosoftei a reprezentat un moment important în evoluția literaturii românești. *Biblia de la București*, prima traducere completă a Bibliei în limba română, a fost realizată de frații Radu și Șerban Greceanu și tipărită cu sprijinul Principelui Șerban Cantacuzino în anul 1688. Mitropolitul Antim Ivireanul, autorul *Didahiilor*, a fost un alt contributor important la dezvoltarea limbii române, prin activitatea sa de teolog, autor, tipograf, editor și traducător.

Prin susținerea acordată de domnitorul Constantin Brâncoveanu, el a devenit cel mai mare tipograf al culturii medievale din Țara Românească. (Valeriu Marinescu, 2006, pp. 23-98)

Dimitrie Cantemir a fost un cărturar remarcabil al epocii sale (1673-1723), cu opere valoroase în domeniul științelor umaniste, dar nu numai, scrise în limba latină și în limba română: *Divanul sau gălceava înțeleptului cu lumea, sau giudețul sufletului cu trupul, Istoria ieroglifică și Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*. Vocabularul folosit de Dimitrie Cantemir era unul deosebit de bogat în neologisme, domnitorul fiind, de asemenea, un mare poliglot. Și sintaxa scrierilor sale a adus multe elemente de noutate față de scrierile anterioare.

Ulterior, istoria limbii române literare consemnează consolidarea structurii și a normelor limbii române, cultura scrisă cunoscând o dezvoltare fără precedent.

Contactul îndelungat cu Imperiul Otoman și, implicit, cu limba turcă (începând din secolul al XV-lea și până în secolul al XIX-lea) a contribuit la pătrunderea în limba română a unui

număr semnificativ mai mare de cuvinte de origine turcă decât în cazul celorlalte limbi romanice; cuvinte precum *cafeena* (din turcă *kahvehane*) și *baçșiș* (din turcă *bağış*), *acadea*, *amanet*, *balama*, *berechet*, *basma*, *belea*, *cașcarval*, *catifea*, *cherestea*, *chibrit*, *chiftea*, *ciulama*, *bursuc*, *derbedeu*, *dovleac*, *farfurie*, *fes*, *geantă*, *halat*, *herghelie*, *geam*, *iaurt*, *ibric*, *magiun*, *maimuță*, *manea*, *musafir*, *rabat*, *sarma*, *telemea*, *tutun*, *zarzavat*, precum și cuvinte referitoare la denumirea unor realități din Imperiul Otoman (*agă*, *caftan*, *sultan*, *vizir*).

În perioada medievală a existat o puternică influență slavă și grecească în domeniul religios și în cel juridic. Vocabularul limbii române a păstrat din limba slavă termeni ca: *muncă*, *noroc*, *iubire*, *dar*, *citire*, *gât*, *gleznă*, *obraz*, *prieten*, *rudă*, *scump*, *sfânt* etc., iar din limba greacă: *evanghelie*, *cărturar*, *condei*, *stareț*, *hartă*, *salată*, *trandafir*, *zahăr* etc. Fenomenul migrației și cel al interacțiunii cu popoarele maghiare și germane din regiune și-au pus amprenta asupra unor elemente lexicale; împrumuturi de cuvinte din limba germană: *abțibild*, *polițist*, *bere*, *bliț*, *cartof*, *chelner*, *mapă*, *pantof*, *rucsac*, *șliț*, *spital*, *ștecăr*, *șurub*, *șmecher*, *șpriț*, *șnițel*, *țigară* etc. sau din limba maghiară: *a bănu*, *boltă*, *belșug*, *cărciumă*, *a cheltui*, *chin*, *chip*, *chipeș*, *cizmă*, *fierăstrău*, *fițuică*, *guler*, *hotar*, *leuștean*, *locuință*, *mălai*, *muștar*, *neam*, *oraș*, *plăcintă*, *prunc*, *șoim*, *tobă*, *vamă*, *vameș*, *viclean*.

Perioada Renașterii și a Iluminismului a adus elemente de vocabular din limbile italiană și franceză, cu precădere în domeniul științei, al artei și al filozofiei, dar și din alte domenii; din limba italiană: *artă*, *capodoperă*, *chitară*, *maestru*, *operă*, *omagi*, *portofoliu*, *revistă*, *sofegiu*, *speranță*, *violină* etc.; din limba franceză: *abonament*, *actor*, *adresă*, *analogie*, *anticameră*, *artistic*, *bacalaureat*, *bibliografie*, *elev*, *eroare*, *extrovertit*, *influent*, *introvertit*, *feminitate*, *filozofie*, *formă*, *grizonant*, *kilometru*, *idee*, *logică*, *magazin*, *meniu*, *nuanță*, *obscur*, *patinoar*, *pitoresc*, *piure*, *semafor*, *sensibilitate*, *șampanie*, *șofer*, *vizavi* etc.

Toate aceste influențe străine au contribuit la diversificarea și la îmbogățirea vocabularului limbii române, fapt care i-a permis să exprime o mare varietate de idei și de concepte.

Domeniile de folosire în scris a limbii române se diversifică începând cu secolul al XVII-lea, când noi tipuri de texte, aparținând literaturii artistice, își fac loc pe plan cultural, sub forma lucrărilor istoriografice ale cronicarilor moldoveni și ale celor munteni, a cărților populare sau a cărților cu caracter juridic și administrativ.

Manuscris antic

În așa fel, în Epoca Medievală, alături de mitropoliții Moldovei (Varlaam și Dosoftei), își aduc contribuția la răspândirea limbii române ca limbă de cultură și Simion Ștefan, mitropolitul Ardealului, Radu Greceanu, unul dintre traducătorii *Bibliei de la București*, 1688 (*Biblia de la București* constituie cel mai mare document de limbă română scrisă din Epoca Medievală), Antim Ivireanul, autorul *Didahiilor*, 1708 (această carte îl consacră pe autor drept ctitorul limbii liturgice românești), episcopii de la Râmnic (Chesarie, Filaret și Damaschin) cu traducerea *Mineielor*, 1776-1780 ș.a.

[...] La sfârșitul secolului al XVIII-lea începe procesul deliberat al unificării variantelor literare românești, având la bază gramaticalizarea propriu-zisă a limbii române. Reprezentanților Școlii Ardelene [...] le revine meritul de a fi cei dintâi care s-au gândit la alcătuirea de gramatici și dicționare. Ei au fost foarte perseverenți în această direcție, stimulând cercetările filologice românești. Școala Ardeleană, prin activitatea sa foarte susținută, a trezit interesul pentru studiul gramaticii și al lexicologiei limbii române literare, influențând, vreme de aproape o sută de ani,

pe toți cei care s-au lăsat atrași de aceste preocupări. Deschizătorul de drumuri în ale gramaticii limbii române literare este totuși Samuil Micu, autorul primei gramatici românești tipărite și fondatorul ortografiei românești. Scrisă latinește (*Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*), *gramatica* lui Samuil Micu a fost publicată la Viena, în anul 1780, cu o prefață de Gheorghe Șincai și a avut meritul de a fi scos în evidență originea latină a limbii noastre, origine contestată, pe atunci, de către o serie de istorici și lingviști străini. Prin gramatica lui Samuil Micu, limba română literară devine una normată, unitară și stabilă, intrând în faza modernă de dezvoltare.

Inițiativa modernizării limbii române literare a fost continuată în tot veacul al XIX-lea, prin contribuția celor mai reprezentativi cărturari, dar, cel mai mult, datorită activității lui Ion Heliade Rădulescu (1802-1872) și Titu Maiorescu (1840-1917). Acestea au fost personalitățile care au influențat decisiv procesul de culturalizare și modernizare a limbii române. Criteriile după care s-au călăuzit în selectarea normelor limbii române literare moderne au fost: latinitatea, gramaticalitatea, răspândirea geografică și eufonia limbii române.

(Petru Butuc, *Despre noțiunile științifice de limbă literară și română literară*)

Educația în ziua de azi

În secolele XX și XXI, limba română a continuat să se înnoiască sub influența transformărilor de ordin social și tehnologic. Globalizarea a impus apelarea la împrumuturi de cuvinte din diverse limbi de circulație internațională, în special din engleză, în toate domeniile vieții sociale întrucât limbile naționale sunt organisme vii, aflate într-o dinamică relație cu istoria, cultura, mass-media și cu viața de zi cu zi a milioanele de vorbitori din țară și din afara granițelor ei.

B. Elemente de vocabular

cărturar = savant, învățat, erudit, persoană educată;

contopire = fuzionare, unire, aglutinare, lipire;

contributor = colaborator, contribuabil;

conviețuire = coabitare, viață în comun;

cu precădere = în special, mai ales, în primul rând;

destinat = stabilit dinainte, sortit, merit, hotărât anterior;

a diversifica = a realiza în diferite feluri, a varia;

echivoc = ambiguu, confuz, neclar;

îndelungat = de durată mare, pe o perioadă extinsă;

a lua naștere = a apărea, a lua ființă;

a păstra = a păzi, a ține în bună stare, a avea grijă de ceva;

strămutare = dislocare, mutare, schimbare a locației;

a suprapune = a așeza ceva peste altceva.

Sinonime

amprentă = urmă, imagine, influență;

atras = fermecat, fascinat, încântat, vrăjit, ispitit;

deliberat = intenționat, premeditat, planificat;

denumire = nume, desemnare, numire;

distinct = clar, evident, lămurit;

diversificare = deosebire, schimbare, ramificare;
pătrundere = perforare, străpungere, penetrare;
preocupare = îngrijorare, neliniște, interes, grijă;
unificare = unire, întregire, alăturare.

Antonime

consolidare ≠ slăbire;
contestat ≠ aprobat, acceptat;
decisiv ≠ temporar, discutabil, nehotărâtor;
majoritate ≠ minoritate;
prima ≠ ultima, cea din urmă;
stabil ≠ instabil, schimbător;
susținere ≠ respingere;
ulterior ≠ anterior, precedent.

C. Răspundeți la următoarele întrebări:

1. Care sunt originile limbii române?
2. Care sunt celelalte limbi care au influențat evoluția limbii române?
3. Ce termeni din limba dacă s-au păstrat în limba română literară?
4. Din ce familie de limbi face parte limba română?
5. Ce alte limbi sunt înrudite cu limba română?
6. Care a fost prima carte tipărită în limba română?
7. În ce limbi au fost scrise cărțile domnitorului Dimitrie Cantemir?
8. Când a fost realizată prima traducere integrală a Bibliei în limba română?
9. Care este originea următoarelor cuvinte: *artă, capodoperă, chitară, maestru, operă*?
10. Din ce limbă provin cuvintele: *cașcaval, catifea, cherestea, chibrit, chiftea, dovleac, farfurie, fes, geantă, halat, geam, iaurt, maimuță, manea, musafir, rahat, sarma, telemea, tutun, zarzavat*?

D. Comentați pe baza asemănarilor/deosebirilor dintre limba oficială din țara dumneavoastră și limba română (teritoriul de formare, perioada de formare, limbi înrudite, alfabet, elemente de vocabular, împrumuturi din alte limbi).

E. Selectați definițiile/sinonimele următoarelor cuvinte:

deliberat	deosebire, schimbare, ramificare
îndelungat	intenționat, premeditat, planificat
diversificare	a păzi, a ține în bună stare, a avea grijă de ceva
preocupare	de durată mare, pe o perioadă extinsă
a păstra	îngrijorare, neliniște, interes, grijă

F. Realizați un rezumat al textului de la punctul A (maximum 50 de cuvinte).

G. Scrieți adevărat (A) sau fals (F) pentru următoarele afirmații referitoare la textul de la punctul A:

- a) Limba română aparține familiei limbilor romanice, alături de franceză, italiană, spaniolă și portugheză.
- b) Limba română păstrează mult mai bine decât celelalte limbi romanice specificul roman și latin.
- c) Limba română actuală păstrează mai mult de 150 de cuvinte de origine dacică.

d) Primul document scris în limba română datează din secolul al XVI-lea și este *Scrisoarea lui Neacșu din Brașov*.

e) În perioada antică a existat o puternică influență slavă și grecească în domeniul religios și în cel juridic.

f) Perioada Renașterii și a Iluminismului a adus elemente de vocabular din limbile italiană și franceză.

H. Completați spațiile libere, selectând cuvântul sau expresia potrivită:

româna, geografică, romanice, principal, populară, italiana, latină

Procesul de formare a limbii române este unul complex și îndelungat, iar în evoluția sa, de-a lungul secolelor, a devenit o limbă distinctă, cu un caracter specific și o puternică identitate, care a suscitât interesul cercetătorilor din domeniul istoriei și din cel al lingvisticii. Limba română aparține, fără echivoc, familiei limbilor, alături de franceză, italiană, spaniolă, portugheză, catalană, provensală, retoromană, sardă și dalmată, având rădăcini în limba latină Alfabetul, sistemul fonetic al limbii, structura gramaticală și o mare parte a fondului de cuvinte sunt de origine Ea a luat naștere și a evoluat în cea mai răsăriteană dintre provinciile romane, iar faptul că a fost izolată, ca situare, de vestul Europei, a făcut ca româna să păstreze mult mai bine decât celelalte limbi romanice specificul roman și latin, fiind foarte asemănătoare cu, o limbă care a luat naștere chiar pe un teritoriu locuit de romani pentru o perioadă îndelungată.

I. Citiți următorul text și selectați titlul potrivit:

- a) *Populațiile migratoare*
- b) *Limbile romanice*
- c) *Imperiul Habsburgic*

Româna este cea mai orientală dintre limbile romanice. S-a format prin romanizarea geto-dacilor – și aceștia strămoși ai noștri, ca și românii, numai că limbile nu se pot „amesteca”. Din geto-dacă nu ne-au mai rămas decât, aproximativ, o sută de cuvinte, pe care le recunoaștem prin analizele de „substrat”, urmărind unde mai pot fi găsite cuvinte asemănătoare. Triburile geto-dacilor ocupau o suprafață ce depășea granițele României de azi, mai mare chiar decât a Regatului României de dinainte de Al Doilea Război Mondial. În anul 106, dorind să apere Imperiul de năvălirile triburilor migratoare, românii au cucerit Dacia sub împăratul Nerva Traian, după două războaie grele, dar au întărit-o și au menținut-o prosperă, au introdus civilizația romană, pentru a rezista atacurilor din oricare punct cardinal. Dacia a devenit o provincie romană prosperă, românii îi spuneau „Dacia Felix”, adică „Dacia cea fericită”. În armată, în administrație, în școli se vorbea latina. E vorba, firește, de latina „vulgară”. Spunem că româna se trage din latina populară (nu din cea clasică, în care s-a scris literatura clasică). „Romanizarea” s-a produs asupra iberilor (strămoșii spaniolilor și ai portughezilor) și asupra galilor (strămoșii francezilor). De presupus că și geto-dacii și-au însușit latina ca a doua limbă, în același număr de ani ca și celelalte popoare romanizate. Pe teritoriul Daciei romanizate s-au găsit inscripții scrise în latinește (peste 2 000). Se presupune, prin analogie cu formarea celorlalte limbi romanice (franceza, spaniola, portugheza), că însușirea deplină a latinei populare ar fi durat aproximativ 100 de ani, ceva mai mult poate.

(Elena Șinic, *Limba română – limbă romanică*)

J. Realizați o scurtă compunere cu tema *Limba mea maternă* (minimum 50 de cuvinte).

K. Scrieți un dialog despre dificultățile pe care le-ați întâmpinat în învățarea limbii române (minim 10 replici).

L. Faceți câte o scurtă descriere a următoarelor imagini și comentați referitor la originea cuvintelor:

M. Lectură suplimentară

1. Substratul limbii române

Consecința cea mai importantă a bilingvismului populației de la nord și sud de Dunăre cucerite de romani este asimilarea în latină a unui fond lingvistic indigen. Substratul este rezultatul unei influențe primare, din perioada de geneză a limbii. Elementele de substrat exprimă particularități de cultură și civilizație ale populației autohtone. Adaosul substratului a avut loc într-o perioadă de evoluție dinamică a limbii, determinată și de factori externi proprii mileniului întâi: decăderea civilizației antice, destrămarea Imperiului și, în cazul particular al românei, năvălirile barbare, care au generat la vorbitori stări afective cu rol important în schimbările din limbă. Desăvârșirea amestecului etnic traco-roman a determinat adaptarea latinei din Dacia la o nouă bază de articulație și, implicit, o nouă bază psihologică a limbii (cf. Philippide ORII: 245 ș.u.).

Dat fiind caracterul popular al latinei din Dacia, este posibil ca aceasta să fi reținut din limba autohtonilor nu numai cuvinte, ci și unele modele de structură gramaticală, precum și trăsături de pronunțare, la care se adaugă, în plan lexico-gramatical, calcuri, traduceri lexicale, structuri frazeologice. Elementele atribuite influenței autohtone au un comportament evolutiv care se identifică cu evoluția propriu-zisă a fondului latin al limbii. Se poate accepta ipoteza că și unele tendințe de evoluție a latinei dunărene se explică prin acțiunea substratului. În general, această influență afectează toate compartimentele limbii. Pentru recunoașterea acestor trăsături vechi se apelează, de regulă, la un criteriu negativ: aparțin fondului autohton acele elemente care nu sunt latinești, vechi grecești sau vechi slave; se adaugă, uneori, verificarea în fondul vechi germanic. Oricum, investigațiile etimologice se fac pe un teritoriu nesigur, cu permanente aproximații.

Dificultatea cercetărilor asupra substratului limbii române provine din faptul că lipsesc informațiile privitoare la idiomurile care se vorbeau pe teritoriul cucerit de romani. Este posibil ca unitatea politică realizată de regii daci (de la Burebista la Decebal), din cauza pericolului roman, să fi determinat și o unitate lingvistică a triburilor atrase sub un steag comun.

Stivă de cărți

Problema aceasta se poate pune și în alți termeni: unitatea latinei vulgare din Dacia (ca, de altfel, de pe întreg teritoriul romanizat) a făcut posibilă și unitatea faptelor de limbă provenite din substrat. Acestea au o dispersiune geografică generală în româna de la nord și de la sud de Dunăre. Ele au statutul unor cuvinte, forme și pronunții vechi, proprii românei comune de dinaintea separației dialectale. Soarta lor este identică cu a elementelor latine, adică s-au păstrat mai multe sau mai puține în funcție de vitalitatea dialectului.

Lupă

(Marius Sala, 2018, p. 304)

2. Reflecții asupra limbii române

Alexei Mateevici

Limba noastră-i o comoară / În adâncuri înfundată / Un șirag de piatră rară / Pe moșie revărsată.

Limba noastră-i foc ce arde / Într-un neam, ce fără veste / S-a trezit din somn de moarte / Ca viteazul din poveste. / Limba noastră-i numai cântec, / Doina dorurilor noastre [...]

Limba noastră-i graiul pâinii, [...] / Limba noastră-i frunză verde [...] / Limba noastră-i vechi izvoade.

Povestiri din alte vremuri [...] / Limba noastră-i limbă sfântă, / Limba vechilor cazanii, / Care o plâng și care o cântă / Pe la vatra lor țărani. [...]

(Alexandru Stănciulescu-Bârda, 1987, p. 338)

Costache Negruzzi

Și de n-aș fi român, încă aș iubi limba română pentru dragostea frățească ce o caracterizează. În vâlmașagul războaielor, în picioarele barbarilor, aruncată prin poziția geografică între nații streine începutului și firii ei, româna nu-și uită mama și surorile; se ține lipită de latină prin gramatică, de italiană și spaniolă prin ziceri, de portugheză prin pronunțare.

(***, 1989, Vol. II, p. 21)

Nichita Stănescu

Când sunt trist, sau când nu sunt trist, când sunt inspirat, sau când sunt bleg, sau numai obosit, – când sunt vizionar, sau când mi-e somn de mine însumi, – toate acestea le gândesc și le formulez în minunata limbă română.

(Nichita Stănescu, 1985, p. 12)

Aron Pumnul

Limba românească este cel mai sfânt și mai prețios tezaur al națiunii române, pentru că e sufletul ei; până când se va vorbi limba românească, până atunci supraviază națiunea română, iar apunând limba, apune și națiunea însăși.

(Alexandru Stănciulescu-Bârda, 1987, p. 340)

Stilou cu peniță

Vasile Alecsandri

Limba este tezaurul cel mai prețios pe care-l moștenesc copiii de la părinți, depozitul cel mai sacru lăsat de generațiile trecute și care merită de a fi păstrat cu sfințenie de generațiile ce le primesc. Ea este cartea de nobleță, testimoniul de naționalitate al unui neam; semnul caracteristic prin care membrii aceleiași familii se recunosc în marea diversitate a popoarelor din lume: lanțul tainic ce-i leagă împreună și-i face a se numi frați; altarul împrejurul căruia toți se adună cu inimi iubitoare și cu simțirea de devotament unii către alții.

(Vasile Alecsandri, 1962, p. 451)

Gheorghe Barițiu

Ce este limba unei nații? Este sufletul dătător de viață al națiunii.

Limba e averea, proprietatea sfântă a unei nații.

[...] Naționalitatea și limba sunt mai scumpe decât libertatea, căci libertatea pierdută se poate câștiga, dar naționalitatea niciodată.

(Alexandru Stănculescu-Bârda, 1987, pp. 329-330)

Nicolae Roșu

Limba este un element esențial în diferențierea națională. Rodită de evoluția vieții comune a unui popor, limba reprezintă un complex de idei și reprezentări specifice care evocă, la toți membrii unei națiuni, o serie nesfârșită de simțiri și gândiri identice. Limba națională este, așadar, o contopire de stări sufletești, fixate statornic prin conviețuirea îndelungată a celor ce au format-o. Limba unui popor, dezvoltându-se paralel cu istoria lui, capătă o temeinicie durabilă pentru că vorbele componente ajung expresia unei stări de simțire și înțelegere, în cadrul unei vieți colective, cu o existență spațială și într-un timp îndelungat. Limba, așadar, este strâns legată de spațiul geografic, istorie și conviețuire. Limba păstrează experiența istorică, felul de a privi lumea, de a înțelege lucrurile și de a privi viața. Limba, cu alte cuvinte, depozitează spiritul specific al națiunii. Cunoscând limba națională, înseamnă a pătrunde în intimitatea sufletului unei națiuni, a-i cunoaște ungherele cele mai ascunse unde se află taina înțelesului, cu un termen cuprinzător, întreaga arhitectură a culturii.

Nicolae Roșu în *De dragoste. Aforisme, maxime, cugetări* de Marin Bucă, București, Editura Vox, 1999.

Alexandru D. Xenopol

Dintre toate formele sub care cuprinsul sufletului se reproduce în lumea esteroară, nici una nu este mai bogată, mai clară și mai credincioasă decât limba. Element mobil și curgător, ea pornește din suflet spre lumea esteroară ca un curent ce izvorăște din însăși topirea cuprinsului sufletesc; ea dizolvă în elementul său atât de delicat, atât de impresionabil orice culoare, orice nuanță întovărășește gândirea, unind astfel într-un mod nedespărțibil pasiunea cu inteligența, dizgolind adeseori, până la fundul lor, cele mai ascunse mișcări ale sufletului omenesc.

(Marin Bucă, 2006, p. 829)

Tudor Vianu

O limbă cultă n-are niciodată memoria scurtă și orizontul mărginit.

Tudor Vianu în *Enciclopedia gândirii aforistice românești* de Marin Bucă, București, Editura Tehnică, 2006

3. Pledoarie în versuri despre limba română

Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie de Mihai Eminescu

Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie,
Țara mea de glorie, țara mea de dor,
Brațele nervoase, arma de tărie,
La trecutu-ți mare, mare viitor!
Fiarbă vinu-n cupe, spumege pocalul,
Dacă fiii-ți mândri aste le nutresc;
Căci rămâne stânca, deși moare valul,
Dulce Românie, asta ți-o doresc.

Vis de răzbunare negru ca mormântul
Spada ta de sânge dușman fumegând,
Și deasupra idrei fluture cu vântul
Visul tău de glorie falnic triumfând,
Spună lumii large steaguri tricolore,
Spună ce-i poporul mare, românesc,
Când s-aprinde sacru candida-i vâlvoare,
Dulce Românie, asta ți-o doresc.

Îngerul iubirii, îngerul de pace,
Pe altarul Vestei tainic surâzând,
Ce pe Marte-n glorie să orbească-l face,
Când cu lampa-i zboară lumea luminând,
El pe sânu-ți vergin încă să coboare,
Guste fericirea raiului ceresc,
Tu îl strânge-n brațe, tu îi fă altare,
Dulce Românie, asta ți-o doresc.

Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie!
Tânăra mireasă, mamă cu amor!
Fiii tăi trăiască numai în frăție
Ca a nopții stele, ca a zilei zori,
Viață în vecie, glorie, bucurie,
Arme cu tărie, suflet românesc,
Vis de vitejie, fală și mândrie,
Dulce Românie, asta ți-o doresc!

Limba românească de Gheorghe Sion

Mult e dulce și frumoasă
Limba ce-o vorbim,
Altă limbă-armonioasă
Ca ea nu găsim.

Saltă inima-n plăcere
Când o ascultăm,
Și pe buze-aduce miere
Când o cuvântăm.

Românașul o iubește
Ca sufletul său,
Vorbiți, scrieți românește,
Pentru Dumnezeu.

Frați ce-n dulcea Românie
Nașteți și muriți
Și-n lumina ei cea vie
Dulce viețuiți!

De ce limba românească
Să n-o cultivăm?
Au voiți ca să roșească
Țărna ce călcăm?

Limba, țara, vorbe sfinte
La strămoși erau;
Vorbiți, scrieți românește,
Pentru Dumnezeu!